

COVID-19 PANDEMIYANING JAHON IQTISODIYOTIGA TA'SIRI

*Usmonov Murod Dusmurot o'g'li,
SamISI, "Raqamli iqtisodiyot" kafedrasida assistent-stajyori
Karimov Asadbek Yoqubovich,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Isroilov Maqsud Hasanovich,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Hayitmurodov Ilyos Komilovich,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Rahmatov Behruz Farhodovich,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqola Covid-19 pandemiyasining jahon mamlakatlari iqtisodiyotiga ta'siri, pandemiya davrida makroiqtisodiy kursatkichlardagi uzgarishlar va pandemiyadan keyingi hayotni tahlil qiladi.

Kalit so'zlar. YaIM, ishsizlik, Xalqaro valyuta fondi (XVF), o'sish sur'ati, kam ayish sur'ati, rivojlangan mamlakatlar, rivojlanayotgan mamlakatlar.

Абстрактный. В данной статье анализируется влияние пандемии Covid-19 на мировую экономику, изменение макроэкономических показателей во время пандемии и жизнь после пандемии.

Ключевые слова. ВВП, безработица, Международный валютный фонд (МВФ), картина роста, картина спада, развитые страны, развивающиеся страны

Annotation. This article analyzes the impact of the Covid-19 pandemic on the global economy, changes in macroeconomic indicators during the pandemic and life after the pandemic.

Key words: GDP, unemployment, International Monetary Fund (IMF), growth rate, rate of decline, developed countries, developing countries.

Kirish.

Covid-19 pandemiyasi 2020-yilda dunyo bo'ylab barcha sohalarga jiddiy ta'sir k o'rsatdi va jahon iqtisodiyoti uchun yangi, kutilmagan qiyinchiliklarni yuzaga keltirdi. Pandemiya oldidan dunyo iqtisodiyoti barqaror o'sishda edi. 2019-yilda global iqtisodiyotning o'sish sur'ati taxminan 3,0% atrofida bo'lib, rivojlangan mamlakatlarda o'sish 2,0% va rivojlanayotgan mamlakatlarda esa 4,0% ga yaqin edi. Shu bilan birga, jahon da ish bilan ta'minlanish darajasi umumiy ravishda oshib borgan va xalqaro savdo sur'ati ijobiy o'sish tendentsiyasini ko'rsatgan. 2019-yil oxiriga kelib, iqtisodiy globalizatsiya, raqamli transformatsiya va yangilangan infratuzilma investitsiyalari davomida iqtisodiy o'sishning davom etishi kutilgan edi.

Adabiyotlar tahlili

Ushbu maqola ustida ko'plab tadqiqot va izlanishlar o'rganilgan. Xususan, Z.Y .Yo'ldoshev, X.T.Xalilova olimlar tomonidan yozilgan " Milliy va jahon iqtisodiyoti " kitobidan maqolada yoritilgan mamlakatlarning XVF tomonidan berilgan statistic k o'rsatkichlari, Covid-19 pandemiyasigacha bo'lgan davr o'rganildi.

"The COVID-19 Catastrophe: What's Gone Wrong and How to Stop It Happeni ng Again" – Richard Horton Ushbu kitobdan COVID-19 pandemiyasining global iqtis odiyotga, siyosatga va ijtimoiy tizimlarga ta'sirini o'rganib va pandemiyaning insoniy atga bo'lgan uzoq muddatli oqibatlarini tahlil qiladi va bu kabi hodisalarning kelajakd a oldini olish uchun qanday choralar ko'rish zarurligi tahlil qilindi.

Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar tahlili

2020-yil boshida Covid-19ning butun dunyo bo'ylab tez tarqalishi iqtisodiy faoliyatni keskin susaytirishga olib keldi. Xalqaro savdoning uzilishi, ishlab chiqarish zanjirlarining to'xtashi, sayohatlar va turizmning to'xtashi, shuningdek, karantin cheklovlari natijasida global iqtisodiyot o'sishi sezilarli darajada qisqardi. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) tomonidan 2020-yil uchun chiqarilgan prognozlariga ko'ra, jahon iqtisodiyoti 3,5% ga qisqargan. Bu esa, o'z navbatida, ko'plab mamlakatlarda iqtisodiy inqirozga olib keldi.

Dunyo iqtisodiyoti juda qisqa muddat ichida yirik salbiy o'zgarishlarni boshdan kechirdi. 2020-yilda AQSh iqtisodiyoti 3,4% ga qisqardi, Yevropa Ittifoqida bu ko'rsatkich 7,4% ga pasaydi. Shuningdek, rivojlanayotgan mamlakatlar ham pandemiya ta'siridan zarar ko'rdi. Xitoyning iqtisodiy o'sishi 2020-yilda taxminan 2,3% bo'ldi, bu 1970-yillardan beri eng past ko'rsatkichdir.

Pandemiya tufayli davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy faoliyat to'xtadi, bu esa global savdoning sezilarli darajada qisqarishiga olib keldi. Jahon Banki va boshqa moliyaviy tashkilotlar tomonidan keltirilgan statistikaga ko'ra, 2020-yilda global savdo hajmi 5-10% ga qisqardi.

Xalqaro cheklovlar: Ko'plab mamlakatlar o'z chegaralarini yopdi yoki qat'iy cheklovlar o'rnatdi. Bu esa, savdo-alloqalarining to'xtashiga, ishlab chiqarish zanjirlarining buzilishiga olib keldi.

Transport va logistika tarmog'ining buzilishi: Savdo operatsiyalarining to'xtashi, yuk tashish va logistika tarmoqlarining keskin susayishi, transportdagi kutilmagan to'siqlar va kechikishlar global savdoning pasayishiga olib keldi.

Ekspordagi kamayish: Ko'plab mamlakatlar pandemiya davrida eksportni sezilarli darajada qisqartirdi. Bu asosan ishlab chiqarish faoliyatining pasayishi, ishlab chiqarish zanjirlarining uzilishi va global talabning qisqarishi bilan bog'liq edi. Masalan, avtomobil sanoati, energetika sektori, kimyo sanoati va qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportida katta pasayishlar kuzatildi. Yevropa Ittifoqida 2020-yilda avtomobil sanoatining eksporti 2020-yil boshidagi darajadan 30-40% ga qisqardi.

Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti ham bir qator mamlakatlarda kamaydi, bu esa oziq-ovqat xavfsizligi va global oziq-ovqat ta'minoti tizimlarini xavf ostiga qo'ydi.

Importdagi kamayish: Pandemiya davrida ko'plab davlatlar importni ham sezilarli darajada qisqartirdi. Importni qisqartirishning sababi nafaqat mahalliy iqtisodiyotning susayishi, balki global yetkazib berish zanjirlarining uzilishi ham edi. Xitoy va Hindiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda import o'sishi sekinlashdi. Xitoyda sanoat ishlab chiqarishining to'xtashiga, Hindistonda esa moliyaviy cheklolarga qarshi turish importni qisqartirdi.

Shuningdek, rivojlangan mamlakatlar ham xom ashyo va yarim tayyor mahsulotlar importini qisqartirdi, chunki ishlab chiqarish sektori to'xtadi yoki kamaydi.

Global ishlab chiqarishning susayishi: Pandemiya davomida ishlab chiqarish zavodlari, ayniqsa, mehnat kuchi ko'p bo'lgan sohalarda, to'xtadi yoki kamaydi. Bu global ishlab chiqarish zanjirlarining uzilishiga olib keldi, va shu bilan birga, eksport-importning qisqarishiga ham sabab bo'ldi.

Mikrosxemalar va elektronika: Elektronika sanoati va mikrosxemalar yetkazib berishda uzilishlar kuzatildi. Bu, ayniqsa, avtomobil sanoati, smartfonlar va boshqa elektronika mahsulotlari ishlab chiqaruvchi kompaniyalar uchun katta zararlarga olib keldi.

Sanoat Sohalaridagi Yo'qotishlar

Avtomobil sanoati: Xalqaro cheklovlar va ishlab chiqarishning to'xtashiga qarshi ko'plab avtomobil ishlab chiqaruvchi kompaniyalar zarar ko'rdi. 2020-yilda avtomobil sanoatining global savdosi 20-30% ga qisqardi.

Aerokosmik sanoat: Havo transporti to'xtab qolganligi sababli, aerokosmik sanoat ham keskin pasayish ko'rsatkichlariga ega bo'ldi. Aeroflot, American Airlines va boshqa aviakompaniyalar hamda ularning yetkazib beruvchilari iqtisodiy yo'qotishlarga uchradi.

Turizm va mehmonxona biznesi: Turizm sohasidagi yo'qotishlar, xalqaro sayohatlar to'xtaganligi sababli, juda katta bo'ldi. Jahon Banki tomonidan 2020-yilda turizm sohasidagi yo'qotishlar 1,5 trillion dollarga baholandi.

Ishsizlik va demografik muammolar

Pandemiya tufayli jahonning ko'plab mamlakatlarida tug'ilish darajasi pasaydi. Bunda, asosan, iqtisodiy noaniqlik, ishsizlik va iqtisodiy qiyinchiliklar asosiy omil bo'ldi. Ko'plab odamlar pandemiya davrida kelajakni rejalashtirishda noaniqlikni sezib, tug'ilishni kechiktirishga qaror qildilar. Shuningdek, pandemiya davrida ko'plab yosh oilalar hayotining noaniqligi va farzand parvarishiga oid iqtisodiy qiyinchiliklar tug'ilish darajasining pasayishiga sabab bo'ldi.

Aholining yosh guruhlari va iqtisodiy sharoitlar tug'ilish sur'atiga alohida ta'sir ko'rsatdi. Misol uchun, yuqori daromadli mamlakatlarda, ayniqsa Yevropada va

Shimoliy Amerikada, pandemiya tug'ilish darajasini sezilarli darajada pasaytirgan. AQShda 2020-yilda tug'ilish darajasi rekord darajada pasayib, 1950-yillardan beri eng past darajaga tushdi. Shuningdek, Yevropa Ittifoqining ko'plab mamlakatlarida ham shu kabi tendensiyalar kuzatildi. Boshqa tomondan, rivojlanayotgan mamlakatlarda pandemiya tug'ilish darajasiga kamroq ta'sir qildi, ammo iqtisodiy inqiroz va tibbiy xizmatlarga cheklangan kirish bu mintaqalarda ham farzandlarning sonini kamaytirishga olib keldi.

Pandemiya o'lim darajasining oshishiga sabab bo'ldi. Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti (WHO) va boshqa tibbiy tashkilotlar ma'lumotlariga ko'ra, Covid-19 o'lim darajasining global oshishiga olib keldi. Kasallikning keng tarqalishi va sog'liqni saqlash tizimlarining haddan tashqari yuklanishi o'lim holatlarining ko'payishiga sabab bo'ldi. Bunda yuqori o'lim darajasi o'ziga xos ravishda eng ko'p ta'sirlangan mamlakatlar, xususan, Braziliya, Hindiston, AQSh va Yevropaning ba'zi mamlakatlarida kuzatildi.

Bundan tashqari, pandemiya sog'liqni saqlash tizimlariga ham katta yuklamalarni keltirib chiqardi, bu esa kasalliklarni davolashda kechikishlarga, tibbiy xizmatlar resurslarining cheklanganligiga va odamlar o'rtasida yuqori o'lim darajasiga olib keldi. Yillik o'lim holatlarida global oshish 2020-yilda sezilarli bo'ldi, bu esa asosan Covid-19 va uning oqibatlarini bilan bog'liq.

Pandemiya boshqa demografik o'zgarishlarga ham ta'sir ko'rsatdi, xususan, xalqaro migratsiya jarayonlari to'xtadi. 2020-yilning martidan boshlab ko'plab mamlakatlar o'z chegaralarini yopdilar, bu esa migratsiya jarayonlarining sezilarli darajada pasayishiga olib keldi. Migratsiyaning to'xtashi yoki sekinlashuvi, ayniqsa, iqtisodiy migratsiya va ishchi kuchining harakati uchun jiddiy oqibatlar keltirib chiqardi. Shu bilan birga, pandemiya davrida xususiy va davlat sektorlari uchun migratsiya jarayonlari zarur bo'lgan ishchi kuchining kamayishiga olib keldi.

Yuqori migratsiya darajalariga ega bo'lgan mamlakatlar, masalan, AQSh, Yevropa Ittifoqi, va ba'zi Osiyo mamlakatlari iqtisodiy inqirozlar va pandemiyaning ta'siri natijasida migrant ishchilarga bo'lgan ehtiyojni kamaytirdi. Shuning uchun migratsiya jarayonlari 2020-yilda keskin sekinlashdi va ko'plab migrantlar o'z mamlakatlariga qaytishga majbur bo'lishdi.

Pandemiyadan keyingi o'zgarishlar.

Pandemiyaning iqtisodiyotga ta'siri uzoq muddatli oqibatlarga olib keladi. 2020-yil oxiriga kelib, global iqtisodiyot o'z-o'zidan tiklanishga harakat qildi. Shu bilan birga, 2021-yildan boshlab bir qator mamlakatlar o'z iqtisodiy o'sish sur'atlarini tiklashga muvaffaq bo'lishdi.

Biroq, bu o'sish darajasi turli mamlakatlar uchun farq qildi, va ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar hali ham jiddiy iqtisodiy muammolarni boshdan kechirishmoqda.

Rivojlangan mamlakatlar, xususan, AQSh, Yevropa Ittifoqi va Yaponiya, iqtisodiy o'sishni tiklashda muvaffaqiyatli bo'ldilar. 2021-yilda AQSh iqtisodiyoti 5,7% o'sdi, Yevropa Ittifoqida esa iqtisodiy o'sish 5,2% ga yetdi. Bu mamlakatlarda iqtisodiy tiklanish asosan hukumatlarning stimulyator paketlari va moliyaviy yordam dasturlari orqali amalga oshirildi. Shuningdek, vaksinatsiya dasturlari va sog'liqni saqlash tizimlarining yaxshilanishi ham iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatladi.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda pandemiyaning iqtisodiy ta'siri ko'proq sezildi. Ko'plab bu davlatlarda iqtisodiy o'sish sur'ati 2020-yilda sezilarli darajada pasaydi. Masalan, Hindiston, Braziliya va Afrikaning ayrim davlatlarida iqtisodiy o'sish salbiy qiymatlarga tushdi. Pandemiya tufayli eksport va import kamaydi, ishlab chiqarish va xizmatlar sektori faoliyati susayib, shuningdek, xalqaro yordam va investitsiyalar kamaydi. Natijada, rivojlanayotgan mamlakatlarda kambag'allikning o'sishi va ijtimoiy notenglik kuchaydi.

Pandemiya davomida yangi iqtisodiy modelning shakllanishi ko'zga tashlandi. Raqamli iqtisodiyot, onlayn savdo, masofadan ishlash va ta'lim kabi sohalar pandemiya davrida katta rivojlanishga erishdi. 2020-yildan boshlab ko'plab kompaniyalar va tashkilotlar o'z faoliyatini raqamli platformalar orqali olib borishga o'tdilar. Bu esa raqamli iqtisodiyotning global rivojlanishiga turtki bo'ldi.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak COVID-19 pandemiyasi butun jahon iqtisodiyotiga ulkan zarar yetkazdi. 2008-yilda sodir bo'lgan inqirozdan keyin hali hech qaysi davlat bunday inqirozga yuz tutmagandi. Lekin, zararlarga qaramay pandemiya yangi sohalarning xususan raqamli texnologiyalarning rivojlanishiga turtki bo'ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nazarova G.G., Xalilov X., Eshtaev A. va boshqalar. "Jahon iqtisodiyoti" (O'quv qo'llanma). T., 2005
2. Z.Y.Yo'ldoshev, X.T.Xalilova "Milliy va jahon iqtisodiyoti"
3. The COVID-19 Catastrophe: What's Gone Wrong and How to Stop It Happening Again" – Richard Horton

Internet-resurslar:

4. <http://www.gov.uz>
5. <http://www.tseu.uz>.
6. <http://jahon.mfa.uz>.
7. <http://www.bilimdon.uz>.
8. <http://www.review.uz>.
10. <http://www.finansy.ru>